

28 jen škrábnout, aby vylezl, nýbrž nevinná hra a rozkošný rozmar přírody: blahoslavené podivínství. Něco stejně lidského a něžného, jako je krása, dobrota a neštěstí; mocnosti přírodní a osudné...

Jsem tedy poslední, kdo by se bránil většímu vlivu anglické literatury u nás. Jde jen o to, aby to byl vliv *opravdový*; v článku p. Peroutkovu ho ke své lítosti nevidím. Ne tedy vyrábět ve velkém, na tucty anglické podivíny, ba ani ne české, nýbrž býti opravdu, jak říká Goethe, *Narr auf eigne Hand*... V dnešní uniformitě chytráctví a zbabělosti neškodila by jich věru nějaká forka.

5. prosince 1924.

Intelligence a demokracie

29

Poslední týdny, v nichž se intelligence státem zaměstnaná dovolávala tak bouřlivě svých práv, předvedly každému názorně, přímo před oči, jednu stránku toho problému, který jsem nadepsal nad tento článek. Není nejmenší pochyby o tom, že intelligence jest nespokojena se způsobem, jak se s ní nakládá v životě státním i politickém; jest přesvědčena o tom, že její význam jest nedoceňován, že působením *mechanické* zásady nivelační jest nevděčně zatlačována na místo podružné, které neodpovídá službám, jež prokazuje státu i společnosti národní.

Právě včas, jako na zavalanou, vyšel v prvním čísle nového ročníku Kritiky článek R. I. Malého „O novou stranu“, v němž autor přímo uvažuje o možnosti, ano o mravní nutnosti bližší nebo vzdálenější časově, ustaviti *novou stranu* intelligence jako stranu středu; byla by to strana *všestranného* pokroku a *úplného* realismu, tedy nejen pokroku hmotného a realismu užitekosti, a podle toho „kladla by také kulturní dílo a mravnost i náboženské hodnoty a síly *nejvýše*“.

Článek Malého, nesporně významný a důmyslný, měl by býti pečlivě čten a pečlivě promyšlen všemi českými politickými teoretiky i praktiky, poněvadž podává ve formě velmi vyčištěné a zkrystalisované nic víc a nic míň než jeden typický pohled na dnešní demokracii a její praxi; poněvadž zhušťuje v sobě hodnou část pochyb o samém noetickém základě, na němž spočívají.

Myšlenkovou osou stati Malého jest usilování o tzv. *kvalitativnou* demokracii, tj. o demokracii hodnot, stupňů, odstínů.

30 Malý sám praví, že v nové straně „každá práce byla by hodnocena podle její skutečné ceny pro celkový vývoj státního těla i ducha“, při čemž pojmy „celkový“ a „ducha“ podtrhuje sám spisovatel. Tato nová demokracie jest tedy namířena proti demokracii v běžném slova smyslu, která jest kvantitativná nebo egalitářská: vychází z přesvědčení o zásadné rovnosti lidí, o jejich stejné ceně a stejném významu pro život státního celku. Budiž hlupák nebo mudrc, slabý nebo silný hospodářsky, tvá existence, tvůj výkon mají pro stát stejnou podstatně cenu. Demokracie kvantitativná nebo egalitářská počítá pouze lidi a váží pouze jejich výkony — *nehodnotí* jich a *nelíbí* jich na vyšší a nižší. Naproti tomu žádá Malý, aby byla uskutečněna v životě státně politickém *hierarchie hodnot*; aby výše byly ceněny na příklad výkony intelektu než práce rukou. A na čem zakládá Malý tento primát intelektu? Na tom, nemýlím-li se, že intelekt má v jeho pojetí pro stát význam konservativný: *zachovává* stát. Píše alespoň Malý, že by ta „strana zdravé inteligence“ se snažila „svým politickým světozorem . . . udržeti přirozenou státní linii“, která by byla jakousi výslednicí protiv; měla by podle Malého ta strana „zdravé inteligence“ stejný smysl i „pro nutnosti hospodářské i pro hodnoty kulturní“, „pro pracovní záslušnost i pro podnikavost“, „pro spravedlnost i pro mír“; byla by tedy *práva všemu* lidskému snažení.

Nuže, jest mně nesporno, že intelekt *nestačí* na úkol, který mu zde ukládá Malý. Intelekt sám nedovede svést a sloučiti lidi v politickou stranu. Strana, jako všecka tvorba kolektivná, vzniká ze zcela jiných pramenů: z životních potřeb a nutností, které jsou velmi vzdáleny jasné vytříbenosti kritérií rozumových. Intelekt jest výborný nástroj kritiky a analýsy, ale nemá živototvorné síly kolektivistické; dovede vésti velmi dobře jednotlivce, ale není konstruktivný živel života hromadného. Hromadné útvary společenské jsou plodem životné vůle nadosobní, činitelů, jež může sice intelekt vystihnouti a vyčísti ze skutečnosti, ale jež nemůže nahraditi. Jistě, dění a útvornost sociální není prosta logiky; ale tato logika jest něco jiného než

31 intelekt jednotlivcův. Ten ji dovede postřehnouti nebo odvoditi z *dovršených* procesů společensky hromadných, ale její uskutečňování děje se cestami, které mu unikají.

K vzniku takového nového útvaru hromadného, jako je strana politická, jest třeba *jiného kvasu*, než jsou požadavky rozumu nebo sudidla intelektu; životného kvasu velmi bouřlivého a často dosti kalného, v němž se tísní dychtění, touhy a zájmy, vůle i city často velmi málo protříbené a ne dost sobě uvědomělé, ale silné, nutkavé, lačné výboje a uskutečnění. Kritická práce třibívá, práce intelektu přichází při generaci strany a každého útvaru hromadného teprve na druhém místě.

Ale i kdyby nemožné se stalo skutečným a vznikla z nějaké čiré ideologie strana intelektu, nevystačila by tím úkolem, který jí dává Malý; a vystačila-li by, neměla by pro nás nijakého zvláštního významu. Vyrovnávati protivy, „míti náležitý smysl“, jak praví Malý, pro „rozumný pokrok“ i pro „rozumnou tradici“, pro „hodnoty kulturní“ jako „nutnosti hospodářské“, to není činnost tvůrčí, nýbrž *kompromisní*. K ní není třeba zvláštní strany intelektu a vůbec nijakého zvláště vynikajícího intelektu; tu vykonává prostě svým uměním středocestnickým každý stát. Opravdový intelekt politicky tvůrčí sotva by se spokojil takovouto činností; opravdový intelekt bývá bouřlivý a nejednou útočný, a často by jistě selhal v poslání, které mu zde dává Malý: „udržovat přirozenou státní linii“. Malého strana intelektu byla by pravděpodobně spíše než stranou středu stranou prostřednosti: častěji musila by tančiti mezi vejci, než by jí bylo zdrávo. Nedovedu si aspoň představit, jak by rozřešila takové konkrétné úkoly, jako jest ten zde, který jí ukládá vedle jiných Malý: „Mohla by býti pro *nejradikálnější* reformu nejenom pozemkovou, ale i vůbec vlastnickou; ale respektovala by určité rodinně vlastnické city nejenom u malozemědělců, ale i u všech ostatních vrstev národa“ . . . Jaká by to byla „*nejradikálnější*“ reforma vlastnického práva, při níž by se musily respektovati „určité rodinně vlastnické city“ v celém národě, pochopiti nedovedu. To je pro mne stejná záhada jako problém německého pořekadla:

„Wasch mir den Pelz, aber mach ihn nicht naß“ ... A stejné obtíže s těmito kritérii: *zdravá* inteligence, *rozumný* pokrok. Co je to „zdravá“ inteligence? *Kde* přechází v „nezdravou“? *Kdy* se „rozumný“ pokrok stává „nerozumným“? Mnohé, co se zdálo vrstevníkům „nerozumným pokrokem“, vysvitlo pozdějším jako pokrok zcela rozumný; mnohé, co bylo odsuzováno jako nezdravý výraz inteligence, objevilo se později zcela zdravým a významným.

Základní omyl Malého jest v tom, že pojímá inteligentnost jako něco vyhrazeného jen tzv. intelektuálům, tj. lidem školsky vzdělaným, a že vidí v ní následkem toho zásluhu, jež dává právo na zvláštní společensky politickou výsadu, povýšení na společensky politickou hodnotu. To jest názor po své podstatě zcela nesprávný, který neobstojí před ostřejší kritikou.

Inteligentnost jest vlastnost rozlitá po celém lidství, vlastnost, již může a má míti i každý tzv. rukodělník. Má-li zorati prostý oráč souvrať, musí projevit často hodně důvtipu a důmyslu; a stejně potřebuje těchto vlastností švec, má-li ušít slušný pár bot na míru. Lid ví velmi dobře — má o tom celou řadu vtipných pořekadel —, že ruční dílo, na něž se nemyslí při jeho zrodu, nedopadne dobře. Naproti tomu jest řada zaměstnání tzv. intelektuálních, která bývají často věci jen drezúry nebo jsou odbývány rutinou a hodně mechanicky. Kolik opravdového intelektu potřebuje k vyřizování svých lejšter na příklad úředník policejní nebo politický? Kolik notář? Kolik ten nebo onen profesor, který promrskává se svými žáky latinská perfekta nebo řecké aoristy?

Myslím, že by bylo již na čase, aby odpadlo rozlišování práce na „intelektuální“ a na „hmotnou“. Já vidím tvorbu všude tam, kde jest při práci zúčastněna v radostném pohnutí *celá bytost* dělníkova, ruka i duše, ale *jen lam*. Všude jinde, byť šlo i o výkony, jimž se ze zvyku a konvence říká duševní, kde této jednoty není, kde jest zaměstnána *jen paměť, jen cvik, jen zvyk, jen pile*, vidím pouze drezúru nebo rutinu. *Špatný* profesor rutinér netvoří podle mého, ale tvoří *dobrý*

rukodělník, který se snaží celou duší vyrobiti něco dokonalého, byť šlo o věc zcela všední a skromnou.

Dále: intelektuálnost není něco, co se kryje se vzdělaností školskou. Mnoho lidí prochází spoustou škol a nejsou nijak intelektuální ve smyslu tvořivosti. Škola zaručuje dnes jen určitou míru *vědomostí*, ale nezaručuje, nemůže zaručiti životní sílu, tvořivost, vynalézavost, charakter, myšlenkovou iniciativnost, silného a radostného ducha, talent, vtip, veselí i jiné podobné vlastnosti, jichž jest v životě více potřebí než pouhých materiálních vědomostí. Stále ještě jest škola do značné míry institucí akademickou, ne dílnou života ...

Posléze, a to jest pro mne velmi důležité: vzdělání školské, které tvoří dnes intelektuála, nebývá jeho *zásluhou*, jako jeho nedostatek nebývá *vinou* toho, koho postihl. Aby ses stal dnes intelektuálem, musíš projíti určitými školami; abys jimi se zdarem prošel, musíš míti nejprve určité nadání ke studiím školským, paměť, pili atd. a dále určité prostředky majetkové, abys mohl studovati. Nemáš-li toho nebo onoho, nestaneš se intelektuálem. Ale je to tvá zásluha, narodil-li jsi se jak tak školsky nadaným a alespoň ne zcela chudým? Je to tvá vina, narodil-li jsi se školsky nenadaným nebo bez nutných hmotných prostředků?

Proto nemůže býti inteligentnost nikdy něčím, co by vedlo k sociálně politické výsadě. *Největší většina inteligentů nenamáhalo se v životě ani tolik, kolik se musil namáhati dělník, jenž již od dvanáctého nebo čtrnáctého roku musí se sám živit prací ať tovární, ať zemědělskou.*

Činit z inteligentnosti něco, co opravňuje k přednosti politicko-sociální, jest nespravedlnost sama. Jest pravda, že příroda nezná rovnosti, že tam jest hierarchie sil a forem; ale kultura jest něco, co musí jíti nad přírodu. Příroda nezná spravedlnosti, ale musí ji znáti kultura, ač chce-li býti kulturou.

Proto tzv. kvalitativná demokracie není mně žádná demokracie; jest jen maskovaný aristokratism. Demokracie jest mně založena na přesvědčení, ano přímo na *víře* — cítím to jako

34 víru v pravém smyslu slova náboženskou —, že *každá* bytost lidská má *nekonečnou, nezměřitelnou* hodnotu. Již proto je nemůže soudit, odstupňovat, třídit. *Každé* bytosti lidské váží si stejně opravdový demokrat jako opravdového a skutečného zázraku: ví, že nevydala-li ještě dnes všechny své možnosti, vydá je zcela určitě zítra tím úplněji.

Na intelektuálnost nehledí v podstatě jinak než na dokonalost fysickou. Zdraví tělesné a tělesná dokonalost jest mu něco, co jest pravidlem a normou a k čemu má dopomáhati *každému* člověku veřejná výchova zdravotní od lůna mateřského až do věku dospělého. A stejnou normou a stejnou pravidelností má býti inteligentnost: prostě zdravá duše, jež přísluší *každému* člověku a o jehož zachování a vývoj má se starati společnost rovněž od lůna mateřského až do věku dospělého. A jako nemoc nebo slabost a jiná vada fysická nemůže býti důvodem k neúctě, k opovržení nebo dokonce k sociálně politickému podceňování, právě tak nemůže jím býti slabší nebo nedostatečná intelektuálnost. Opravdový demokrat může v prvním i v druhém případě cítiti jen jisté zahanbení a jistou lítost, že přírodní osudnost byla tu i tam silnější než hromadná lidská vůle k svobodě, kultuře i rovnosti.

V politických bojích dneška jest intelektuálovi, je-li jen demokrat opravdový, jasno jeho místo. Ne tvořit nějakou stranu inteligence nebo středu, která by konservovala spolehlivě stát, *nýbrž stáli otevřeně na sociální levici. Tam jest místo nejvíce exponované, tam jest třeba nejvíce sil a nejvíce statečnosti. Jen tam* může se také dnes uplatniti tvořivost inteligence, neboť tam z největší tísně a z největšího napětí vznikají nové formy života, rýsují se plány k stavbám zítřka, tvoří se nová sudidla života i smrti, vyrůstají nové ctnosti i nové řády rozumové i mravní. Všecko ostatní, střed i pravice, jsou dovršené a zděděné útvary staré, které se vyžívají již jen setrvačností. Jinde, ve středu i na pravici, jsou ovšem přichystány pro inteligenci více méně vysoké žlaby, ale na levici jest bitevní pole i zkušební kámen opravdové tvořivosti inteligentní. Každý,

kdo nepropadl radikální skepsi o síle a účinnosti inteligence, 35 každý, kdo věří, že i individuálního intelektu jest třeba ku stavbě nových útvarů hromadně sociálních, třebas se ho neužilo ihned přímočaře a třebas se v nich ihned nezúročil, obrátí se se svou hřivnou sem a jen sem.

23. prosince 1924.